

BOGUSŁAW KREJA

NIEZNANE STAROPOLSKIE NAZWY OSOBOWE
NA -MIR I -SŁAW,
UKRYTE WE WSPÓŁCZESNYCH POLSKICH NAZWISKACH

Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych (w skrócie: SNWP)¹ zawiera w zasadzie pełny zasób polskich nazwisk, które mogą być przedmiotem różnego rodzaju badań i dociekań, i to nie tylko o charakterze leksykalnym. Z zasobu tego możemy wydobywać zarówno stare, w innych źródłach niepoświadczone, polskie słownictwo, jak też wydobywać zupełnie nowe, skądinąd nieznane, struktury słowotwórcze itp., a także rekonstruować dotychczas nieznane czy to staropolskie, czy to gwarowe formy nazw osobowych.

Prof. dr hab. Bogusław KREJA – Instytut Filologii Polskiej, Zakład Współczesnego Języka Polskiego Uniwersytetu Gdańskiego; adres do korespondencji: ul. Kubusia Puchatka 11a, 80-308 Gdańsk-Oliwa.

¹ SNWP – *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, red. K. Rymut, t. I-X, Kraków 1992-1994, Instytut Języka Polskiego PAN. Po danym nazwisku podana jest jego ogólna frekwencja, a po dwukropku i po skrócie nazwy województwa (według podziału z 1975 r.) podaje się frekwencję (= liczbę nosicieli) danego nazwiska we wskazanym województwie. Skróty województw są następujące: BB – białskie, BP – białkopodlaskie, Bs – białostockie, By – bydgoskie, Ch – chełmskie, Ci – ciechanowskie, Cz – częstochowskie, El – elbląskie, Gd – gdańskie, Go – gorzowskie, JG – jeleniogórskie, Ka – katowickie, Ki – kieleckie, Kl – kaliskie, Kn – konińskie, Ko – koszalińskie, Kr – krakowskie, Ks – krośnieńskie, Lg – legnickie, Ls – leszczyńskie, Lu – lubelskie, Łd – łódzkie, Ło – łomżyńskie, NS – nowosądeckie, Ol – olsztyńskie, Op – opolskie, Os – ostrołęckie, Pl – pilskie, Pł – plockie, Po – poznańskie, Pr – przemyskie, Pt – piotrkowskie, Ra – radomskie, Rz – rzeszowskie, Sd – siedleckie, Sk – skierniewickie, Sł – słupskie, Sr – sieradzkie, Su – suwalskie, Sz – szczecińskie, Ta – tarnowskie, Tb – tarnobrzeskie, To – toruńskie, Wa – warszawskie, Wb – wałbrzyskie, Wł – wrocławskie, Wr – wrocławskie, Za – zamojskie, ZG – zielonogórskie.

Ważną, chyba w pełni niedocenianą, zaletą materiału zgromadzonego w SNWP jest to, że różne stare wyrazy pospolite czy też nazwy własne, chociaż nieraz zapisane w formie już mocno przekształconej i zniekształconej, wystąpiły w wielu różnych wariantach, których zestawienie i porównanie pozwala na bardziej poprawne odtworzenie pierwotnej postaci zarówno wyrazów pospolitych, jak i nazw własnych.

Celem tego artykułu jest próba pokazania, że w SNWP znajdują się też, odpowiednio ukryte, ślady takich staropolskich dwuczłonowych nazw osobowych na *-mir* i *-staw*, które nie mają swoich poświadczeń w SSNO².

Spróbuję mianowicie wykazać, że z różnych form współczesnych nazwisk polskich można by odtworzyć, nieraz co prawda z zastrzeżeniami i wątpliwościami, takie pierwotne dwuczłonowe nazwy osobowe, jak na przykład – z imion na *-mir* – *Redzimir* i *Żelimir*. Spróbuję też wykazać, że takie nazwiska, jak *Bro(m)mer*, *Ka(m)mer* czy *Sta(m)mer* to odpowiednio skrócone formy pierwotnych form pełnych *Bronimir*, *Kanimir* i *Stanimir*. Przyjrzę się też nazwisku *Cyrklaff*, które jest co prawda nazwiskiem odmiejscowym, ale kryje w sobie starą, zresztą dobrze w SSNO poświadczoną, formę imienną *Sulistaw*, a na koniec spróbuję się przyjrzyć nazwisku odimiennemu *Niecistaw*.

Żeby udowodnić istnienie w zasobie staropolskich imion dwuczłonowych wskazanych wyżej form imiennych, zestawię dla każdego założonego wyżej hipotetycznego imienia możliwie jak najwięcej współczesnych form nazwiskowych, zapisanych w SNWP, i spróbuję wykazać na podstawie innych podobnych relacji formalnych zasadność twierdzenia o istnieniu w staropolszczyźnie założonych imion dwuczłonowych.

I

1. *Rezmer*

W SNWP są zapisane takie nazwiska, jak *Rezmer* 795: Gd 247, To 176, By 146, Sł 38, El 37..., *Resmer* 138: Gd 43, To 28, Ka 12, Pł 11..., *Rezmar* 1: Gd 1, *Ressmar* 5: By 5; też *Rezmerowski* 62: To 20, Gd 16, Ol 15, By 5, *Rezmerski* 37: Wł 20, Gd 10... oraz *Rezmerowicz* 1: Wł 1. Prawdopodobnie

² SSNO – *Słownik staropolskich nazw osobowych*, red. W. Taszycki, t. I-VII, Wrocław 1965-1987.

do tego samego imienia podstawowego należą też takie nazwiska na *Red-*, jak *Redmer* 203: El 60, By 21, Sz 19, Wa 16, ZG 11, Ki 10... czy *Redmar* 0.

Jakiego typu stare imię dwuczłonowe w nazwiskach typu *Rezmer* się kryje? Należy sądzić, że chodzi tu o jedno ze starych imion dwuczłonowych na *-mir* z pierwszym członem na *-i*, na co może wskazywać owo *-z-*, w którym należy się dopatrywać spółgłoski zwartoszczelinowej *-dź-* (a więc *Radzi-*). W SSNO żadnego imienia dwuczłonowego na *Radzi-* czy *Redzi-* nie znajduję, ale sądzę, że można by przyjąć, że w podstawie cytowanych wyżej współczesnych nazwisk tkwi stare imię dwuczłonowe *Redzimir*, będące gwarową postacią na *Re-* imienia *Radzimir*, co prawda również w SSNO nie notowanego, a w SNWP poświadczonego najpewniej w formach takich nazwisk, jak *Radzimirski* 423: Wa 128, Ra 79, Pł 33, Gd 27..., *Radzimierski* 175: Pł 90, Łd 15, Wa 9, Sł 7..., *Radzirowski* 1: El 1, *Radzimerowska* 1: Gd 1, *Radzymirski* 8: Gd 4, Pł i Wa po 2 (żadnych nazw miejscowych typu *Radzimir* w WUNM³ nie ma) oraz – być może – *Radmer* 1: Po 1. Wymienione też wyżej formy nazwiskowe z nagłosem *Red-* (zob. wspomnianą też formę na *Rad-*) reprezentują – być może – stan sprzed pełnego „zwartoszczelinowienia” spółgłoski (*Re*)*d-* (>*-dź-*); ale zob. też niżej uwagi na temat formy *Radmir* w SSNO.

Choć SSNO żadnych form imiennych na *Radzi-* nie odnotował, to jednak znalazło się w nim kilka imion na *Rado-* (wyliczam je w kolejności chronologicznej): *Radowit* 1136..., *Radostaw* 1173..., *Radomił* 1218..., *Radowuj* 1247... i *Radomir* 1348..., a także *Radowan* 1204 (co do tego ostatniego imienia to por. Malec 1982, s. 158-9). Pod hasłem *Radomir* zacytowano w SSNO też formę *Radmir*, którą ja przytoczyłem wyżej – jako współczesne nazwisko polskie *Radmer* 1 i *Redmer* 1 – obok form **Radzimir* i **Redzimir*. Również SNWP wśród współczesnych nazwisk polskich wymienia kilka form nazwiskowych na *Rado-*: *Radomyśl* 1: Sd 1 (zresztą w WUNM jest też kilka nazw miejscowych o formie *Radomyśl*, w tym i w daw. woj. siedleckim), *Radostaw* 1: Wr 1, też *Radowański* 5: Bs 5, nie mówiąc o stosunkowo licznych nazwisku – ale o śródgłosie zredukowanym – *Radwan* 2233: BB 846, Ka 252, Kr 246, Tb 120, Ki 104...

Zagadkową postacią, chyba z tej samej grupy podstawowej, o której wyżej mowa, jest nazwisko o formie z nagłosowym *Ro-*: *Rozmer* 4: Gd 2, Sł i To

³ WUNM – Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce, t. I-III, Warszawa 1980-1982, Ministerstwo Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska, Główny Urząd Statystyczny.

po 1. Być może, że trzeba by tu przyjmować jakąś hipotetyczną dawną dwuczłonową nazwę osobową w formie imienia **Rodzimir* (por. tu np. Malec 1982⁴, s. 73, gdzie przytoczone są nazwy dwuczłonowe *Rodo-mił* i *Rodo-sław*). Może jednak mamy tu do czynienia z jakąś zmianą fonetyczną typu *Ra-* czy *Re-* na *Ro-*? Ale jest to już zagadnienie osobne.

2. *Želimir*

Imię dwuczłonowe *Želimir* nie jest w SSNO odnotowane, ale w SNWP jest ono bardzo dobrze poświadczane, choć przede wszystkim w postaci z *Zel(l)-* i *Cel(l)-*. Najczęstsze tu nazwisko *Celmer* 2065 ma dość wyrazistą geografie wrocławsko-toruńską: Wł 582, To 384, Wa 117, Kl 89, El 84, Wr 76, Gd i Pł po 68, Kn 56, Po 50 itd. Jest też *Cellmer* 160 o zasięgu zbliżonym: To 62, Kl 51, Po 15 itd., też *Zellmer* 25: Kl 10, Po 4, Gd 3 itd. i *Zelmer* 17: Sr 5, Op i Pt po 3 itd. Jest wreszcie, ale tylko „zerowy”, *Celimer* 0 oraz *Celmirowski* 12: Ol 11, By 1. Są i – też zupełnie wyjątkowe – *Želemirski* 5: Pl 5 oraz *Želmirska* 0.

Można przyjąć, że do grupy nazwisk typu *Želemir* czy *Zelemir* należą też wymienione wyżej nazwiska rozwinięte na *-ski*: *Želemirski* 5, też *Želmirska* 0, a także *Zelemirska* 1: Wr 1; przynajmniej w WUNM żadna stosowna podstawowa tu nazwa miejscowa się nie znajduje.

Z wymienionych form nazwiskowych daje się zrekonstruować podstawowa forma imienna dla tej grupy nazwisk: **Želimir*. Wspomniałem już, że SSNO imienia staropolskiego o takiej formie nie odnotował, ale zapisał wiele innych imion na *Želi-*, jak np. *Želibor*, *Želimysł*, *Želistaw*, *Želistryj*, *Želiwuj* itp. (por. tu scs. *želěti* ‘pragnąć’). Warto tu jeszcze dodać, że w SSNO została zapisana forma imienna o postaci *Želim* (?). Co prawda towarzyszy tej formie znak zapytania jako wyraz wątpliwości, czy rekonstrukcja jest poprawna, ale sądzę, że formę tę można spokojnie objaśnić jako derywat na *-im*, utworzony właśnie od istniejącej na pewno kiedyś, choć w SSNO bezpośrednio nie poświadczonej, formy *Želimir* czy *Želimysł* (zob. tu też Malec 1982; 78). Formę *Želimir* poświadczają też, jak próbuję tego dowieść, dzisiejsze nazwiska typu *Celmer*.

⁴ Malec 1982 – M. M a l e c, *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław 1982. Instytut Języka Polskiego PAN.

Zmiany, jakie zaszły „w drodze” między **Želimirem* a *Celmerem* można w zasadzie uznać za banalne: *-mir* często rozwija się w *-mer*, a redukcja środkowego *-i-* jest pospolita. Co zaś do zmiany *Ž-* w *C-*, to trzeba by tu przyjąć „medium” niemieckie, znane też chociażby z nazwiska *Celichowski* 27: Po 17, Łd 4, Gd 3 itd., które jest przekształceniem „fonetyczno-ortograficznym” nazwiska o formie *Želichowski* 1169: Ki 219, Ka 124, Wa 97, Lg 71, Sz 49, Wr 48, Gd 42, Kr 35, Ta 32, BB 31 itd.

Ów *Želichowski* to nazwisko na *-owski*, utworzone najpewniej od nazwy miejscowej *Želichów*, zapisanej w WUNM (m.in.) z daw. woj. tarnowskiego; na tę nazwę miejscową zdaje się wskazywać fakt, że pierwsza liczba frekwencyjna tego nazwiska wskazuje na daw. woj. kieleckie, bezpośrednio sąsiadujące właśnie z woj. tarnowskim. N.m. *Želichów* to oczywiście derywat od dawnej formy osobowej, też jako współczesne nazwisko notowanej, *Želich* 32: Za 16, Gd, Wa i Wb po 4 itd. Z kolei *Želich* to staropolska nazwa osobowa na *-(i)ch*, derywowana od jakiejś nazwy dwuczłonowej typu *Želi-sław* (zob. tu Malec 1982; 78).

Są też odpowiadające owej parze nazwisk na *Ž-* nazwiska na *Z-*: *Zelichowski* 37: Lg 7, Ki 6, Pl 4, Ka i Kr po 3 itd. i *Zelich* 29: Po 8, Łd 7, Wa 5, BB i Wb po 3 itd.; najprościej może przyjąć, że owe formy na *Z-* to formy zamazurzone, chyba że przyjmiemy, iż owe zapisy z *Zel-* sięgają czasów, gdy kancelarie nasze *Ž-* regularnie zapisywały jako *Z-*, bo odpowiedniego znaku graficznego, oddającego polską spółgłoskę *Ž-* // *ž-* jeszcze w polskim alfabecie nie było.

Trzeba tu oczywiście dodać, że nazwisko *Želichowski* jest notowane w SSNO już od XV w., por. np. Nobilis Johannes *Zelichowsky* 1483 ACL I (zapisywane jeszcze przez *Z-*!).

Jest wreszcie też współczesne nazwisko *Cyra* 567: Gd 229, Sł 119, By 83..., które najprościej objaśnić jako odpowiednio przekształconą (znowu zmiana *ž-* w *c-*!) staropolską formę imienną *Žyra* (zob. SSNO), występującą też jako współczesne nazwisko polskie, *Žyra* 380: Os 94, Ol i Ta po 37 itd.

II

Jest jeszcze jedna sprawa, którą w kontekście nazwisk na *-mir* należałoby również omówić. Chodzi mianowicie o formy swoiście skrócone typu

1. *Bromir* 1: Gd 1, też *Bromer* 110: Ka 46, Op 37, Cz 26 i To 1, też *Brommer* 79: Ka 39, Cz 21, JG 7...; w SSNO żadna z tych form nie została zapisana, brak też w SSNO formy *Bronimir*;

2. *Kammer* 107: El 24, Gd 18, Kr 16, Ko 13, Ka 11, Kl 10..., *Kamirski* 11: Gd i Wa po 4..., *Kamirowski* 4: Wa 4 (w WUNM brak stosownych nazw miejscowych); w SSNO zostały zapisane formy *Kanimir* 1384 r., *Kanimier* 1452 r., też *Kalmir* 1394 r.;

3. *Stammer* 1: ZG 1, *Stamirowski* 205: Lu 39, Łd 35, Wa 22, Gd 16, Ka 15... (jednak w WUNM są dwie nazwy miejscowe o formie *Stamirowice* – w daw. woj. piotrkowskim i radomskim), *Stamirski* 26: Gd 12, NS i Rz po 4... W SNWP zostało zapisane też nazwisko *Stanimir* 9: Ko i Op po 4, Ka 1 i *Stanimier* 15: Go 15. Poza tym w SG⁵ XI, 1890, jest zapisana nazwa miejscowa *Stanimirz* niedaleko Lwowa, a poza tym w WUNM jest odnotowana nazwa miejscowa *Stalmierz* (w daw. woj. wrocławskim), którą – być może – należy wywodzić, jako formę rozpodobioną, z wcześniejszego **Stanimir*; nie dysponuję tu jednak danymi historycznymi; w SSNO jest *Stanimir* 1224 r.

Co ze zgromadzonego wyżej materiału wynika, czy – mówiąc ostrożniej – może wynikać? Otóż chciałbym z przedstawionych wyżej, właściwie tylko fragmentarycznych, danych, dotyczących poszczególnych grup nazw osobowych, wyprowadzić wniosek, że w okresie staropolskim istniały trzy dwuczłonowe nazwy osobowe o formach: *Bronimir*, *Kanimir* i *Stanimir*; wszystkie one miały wspólny środkowy element *-ni-*. W sposób bezpośredni zostały poświadczone w SSNO formy *Kanimir* i *Stanimir*, natomiast ani w SSNO, ani też w SNWP nie została poświadczona forma **Bronimir* (jeżeli nie liczyć tu współczesnego nazwiska o formie *Brenimer* 0; może to właśnie wcześniejszy *Bronimir*?). Owe formy ze środkowym *-ni-* rozwinęły się w skrócone formy *Kamir* (poświadczona pośrednio w SNWP – w formie nazwiska *Kamirski*), *Stamir* (poświadczona pośrednio w SNWP – w formie nazwiska *Stamirski*) oraz *Bromir* (poświadczona w SNWP już w sposób bezpośredni).

Owo skrócenie typu **Bronimir* > *Bromir* nie miało charakteru morfologicznego, to znaczy, że owo środkowe *-ni-* nie zostało „wyrzucone”, czy „wycięte”, lecz miało charakter fonetyczny, a ściślej mówiąc dokonało się jako rezultat zredukowania śródgłosowego *-i-*. W wyniku normalnej, typowej elipsy owego *-i-* powstały formy **Bronmir*, **Kanmir* i **Stanmir*. Co prawda żadna z tych form nie została w sposób bezpośredni poświadczona, bo szybko przekształciły się one w formy o dalszym stopniu upodobnienia, a więc

⁵ SG – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimirski i in., t. I-XV, Warszawa 1880-1902.

w formy typu *Brommer*, *Kammer* i *Stammer* – wszystkie te trzy formy są do dzisiaj poświadczone w SNWP, już w sposób bezpośredni, jako nazwiska.

W niektórych wypadkach z owych form upodobnionych typu *Kammer*, czy może raczej z form je poprzedzających typu **Kanmir* czy **Stanmir*, powstały formy rozpodobnione takie, jak – poświadczony w SSNO – *Kalmir* 1394 r. czy może też – poświadczony pośrednio w nazwie miejscowej, zapisanej w WUNM – *Stalmierz* (w daw. woj. wrocławskim); ów *Stalmierz* można by wprowadzić właśnie z wcześniejszego **Stalmir*.

Może inną formą rozpodobnienia wcześniejszej formy *Brommer* jest nazwisko *Bromber* 136: Po 88, Go 23, Gd 12, To 5... Jest też zresztą, może odpowiednio analogiczna, forma (*Stammer* >) *Stamber* 2: Sz 2. Czy jednak rozpodobnienia typu *-mm-* > *-mb-* nie mają już charakteru bardziej niemieckiego?

Zatem końcowy wniosek, wypływający z przedstawionych tu rozważań formułuję następujący: W staropolszczyźnie istniały imiona dwuczłonowe *Bronimir*, *Kanimir* i *Stanimir*, które – przez formy fonetycznie zredukowane **Bronmir*, **Kanmir* i **Stanmir* – rozwinęły się ostatecznie w do dzisiaj zachowane formy nazwiskowe *Bromir*, *Kamir-ski*, *Stamir-ski*.

III

1. *Cyrklaff*

Pewnym szczególnym problemem etymologicznym może być bardzo niezwykle wyglądające nazwisko, o geografii głównie toruńsko-gdańskiej, *Cyrklaff* 175: To 103, Gd 30, By 9, El 7 itd; reszta – 26 osób – jest rozproszona w 10 różnych województwach. Jest też wariant z pojedynczym *-f*: *Cyrklaf* 59: To 40, Kr i Pł po 5 itd.

Spróbujmy to zagadkowo wyglądające nazwisko rozszyfrować. Końcowe *-laf(f)* jest – w swej warstwie graficznej – oczywiście pochodzenia niemieckiego i kontynuuje jakieś stare słowiańskie imię dwuczłonowe z drugim członem *-(s)ław*. Poprzedzająca owo *-laf(f)* spółgłoska *-k-* to niewątpliwie kontynuant jakiegoś wcześniejszego zapisu typu *-c(laff)*; Niemcy literę *-c-* nieraz odczytywali jako *-k-*. A właśnie tutaj była szczególna przyczyna zmiany owego *-c-* w *-k-*: chodziło o rozpodobnienie pierwotnego układu $\underline{C}(yr)\underline{c}(laff)$ w „lepszy” pod względem fonotaktycznym układ $\underline{C}(yr)\underline{k}(laff)$. Z kolei zapisy typu *-claff* kontynuowały najpewniej zapisy typu *-zclaff*. Czy znajdziemy gdzieś stare poświadczenia tego typu zapisów?

Otóż tak! Znany badacz kaszubszczyzny F. Lorentz w swej książce pt. *Slawische Namen Hinterpommerns (Pomorze Zachodnie)*, Berlin 1964, s. 146 zapisał n.m. *Zirzloff* („Kr. Usedom – Wollin”; znajduje się na północy zaraz za dzisiejszą polską granicą zachodnią), mającą takie historyczne poświadczenia, jak np. *Sillezlaw* 1335 r. i *Sulleslave* 1336 r. Wskazują one bardzo wyraźnie, że owa, dziś niemiecka, nazwa miejscowa o formie *Zirzloff* wywodzi się z nazwy słowiańskiej o pierwotnej formie *Sulistaw(ie?)*, dop. *Sulistawia* itd.

Zaszło w historii tej nazwy kilka interesujących procesów fonetycznych, np. początkowe *Su-* zmieniło się w *Zi-*, wystąpiło też uproszczenie grupy *-lisl-* w grupę *-lsl-* i rozpodobnienie grupy *-lsl-* w grupę *-rcl-*. Kiedy dokładnie te procesy fonetyczne miały miejsce, trudno tu powiedzieć. Nie są to jednak procesy niezwykle, bo na pograniczu polsko- (czy ogólniej: słowiańsko-) -niemieckim zdarzają się nieraz; wynikają one z różnicy między oboma systemami fonologicznymi (i fonotaktycznymi).

Zatem nazwisko *Cyrklaff* nie wywodzi się co prawda z jakiejś starej słowiańskiej nazwy dwuczłonowej wprost, a więc w sposób bezpośredni, lecz pierwotnie była to odimienna (tzw. dzierżawcza) nazwa miejscowa o formie **Sulistaw*, która z czasem stała się – wtórnie – odmiejsową nazwą osobową, a dzisiaj funkcjonuje jako polskie nazwisko, które w rejon Torunia i Gdańska dotarło z Pomorza Zachodniego.

„Prapodstawowe” tu dwuczłonowe imię osobowe *Sulistaw* jest poświadczane w SSNO już od XII w., por. np.: *Opole cum his: Chotan, Sulizlaw, Miley* 1136 Ta.

2. *Niecistaw*

Nazwa osobowa o formie *Niecistaw*, *Niectaw* czy podobnej nie jest w SSNO zapisana, ale znana jest ona chociażby jako jedno z imion Jana Baudouina de Courtenay. Co prawda J. Bubak w *Księżde naszych imion* (Wrocław 1993, s. 240) twierdzi, że jest to imię utworzone dopiero w XIX w., czy jednak z zestawienia pewnych współczesnych polskich nazwisk nie można by wyprowadzić innych wniosków? Może więc warto ryzyko takich wniosków podjąć? Nie ukrywając, oczywiście, i takich argumentów, które z wnioskami o dawności imienia *Niecistaw* nie będą współgrały.

Żeby twierdzenie o względnej dawności n.o. *Niecistaw* uprawdopodobnić, zestawię (za SSNO) współczesne nazwiska polskie, które dałyby się powiązać z ową hipotetyczną formą **Niecistaw*. Owe nazwiska ujmę w trzech grupach

„morfologicznych”, pokazując następnie duże podobieństwo tych grup do analogicznych struktur morfologicznych, odpowiadających innym imionom dwuczłonowym. Ułożyłem te warianty – w obrębie poszczególnych grup – w porządku frekwencyjnym:

1. *Neclaw* 16: Wł 9, Ka 5, Wa 2, *Neclaw* 6: Sz 5, Wł 1, *Nieclaw* 5: Wa 5, *Neclaf* 2: El i Pt po 1, *Neclaff* 1: Sk 1, *Nieclaw* 1: Wa 1;

2. *Necel* 558: Gd 411, Po 26, El 14, Ki 11, Sł 10..., *Noetzel* 297: Gd 227, Ka 10, Ol, Pl, Sł po 10, By 9, To 5..., *Netzel* 146: Gd 50, Wa 31, Łd 30..., *Noetcel* 1: Gd 1;

3. *Netz* 30: Ka 11, Gd 9, Su 4..., *Niec* 30: Ka i Ta po 6, NS 5..., *Netza* 14: Gd 7, Ol 5, El i JG po 1, *Noetza* 6: Gd 6.

W formach nazwiskowych grupy 1., zresztą o nazwiskach mających bardzo niską frekwencję, zwraca uwagę to, że w żadnej z nich nie wystąpiła śródgłosowa samogłoska *-i-*. Czy zatem brak owego *-i-* nie może być swego rodzaju dowodem na to, że imię *Nieciślaw* pochodzi z czasu, gdy takie *-i-* z imion dwuczłonowych wypadało? Jest jednak zastanawiające, że w SSNO żadne inne dwuczłonowe nazwy osobowe z 1. członem *Nieci-* nie są odnotowane. Z drugiej strony zastanawia fakt, że w grupie 1. (typ *Neclaw*) jest „tyle” (oczywiście jak na proporcje w obrębie tej w sumie niewielkiej grupy) nazwisk w wersji kancelaryjnej niemieckiej (typ stwardniały *Ne-*, grupa *-cl-*, też wygłosowe *-f* i *-ff*), że musi to zastanawiać. Ciekawe przy tym, że nazwisko to „największą” frekwencję (choć raptem tylko 10 nazwisk) ma w woj. wrocławskim, dopiero później – w woj. warszawskim; zresztą przy tak niewielkich liczbach może to być sprawa dość przypadkowa.

W dalszym ciągu tych rozważań spróbuję pokazać, że wiele staropolskich imion dwuczłonowych, kontynuowanych przez współczesne polskie nazwiska, układa się w analogiczne grupy morfologiczne, jednak już o znacznie wyższej frekwencji. Jednym z lepiej pod tym względem poświadczonych imion staropolskich jest imię o pierwotnej postaci *Więcestaw*. Widać tutaj wyraźnie, że nazwiska na **-ctaw* i nazwiska na **-cel*, a także nazwiska o formie zredukowanej do pierwszego członu, mogą być wariantami morfologicznymi tego samego pierwotnego imienia dwuczłonowego, a więc na przykład:

1. *Więctaw* 2266: Ka 204, Kr 181, Kl 156, Wr 143, Ki 119..., *Węctaw* 166: Kr 27, Za 23, Ka 17, Bs 10..., też – już dużo rzadszy – *Wenctaw* 76: Ko 27, Bs 9, Łd 8..., czy też jeszcze rzadszy *Wienctaw* 17: Po 9, Wa 8, również *Węstaw* 12: Bs 9...;

2. *Wencel* 2497: Ka 410, Op 293, Po 245, Gd 212, Ls 125, Kl 111..., też *Wenzel* 571: Gd 134, Ka 112, Op 75..., *Węcel* 91: Ka 35, By 21, Wr 11, Cz

10..., a także – już zresztą bardzo rzadkie – formy typu *Wiencel* 1: Ka 1, *Więcel* 1: By 1;

3. *Wenc* 483: Ta 142, Po 55, Wb 28, Kr i Za po 27, Rz 22..., *Węc* 263: Ta 242, Kr 39, Wa 19, Op 14..., *Wenz* 112: Po 29, Ta 28, Gd 15..., *Więc* 50: Wa 21, Sk 20, Gd 7, Sz 2, czy *Wienc* 46: Ol 11, Ka 7, Kr, Lg, Sk i Wr po 6..., zapewne też *Węs* 74: Za 40, Kn 14, Bs i Ka po 6....

(Na marginesie dodam tu, że zdarzają się też formy nazwiskowe tego typu o charakterze hiperpoprawnym, jak np. *Wenzel* 6: Gd 6, *Wenzel* 1: Op 1, prawdopodobnie też *Węzel* 67: Gd 65, Ka 2 itp.).

Na to, że formy typu *Więcław*, *Węcław*..., też *Więcel*, *Węc*, *Wencel*, *Wenzel*, *Wentzel*... oraz *Więc Wenz*... itd. są (mogą być) wariantami morfologicznymi staropolskiego imienia dwuczłonowego o pierwotnej formie *Więc*-*staw* bezpośrednio wskazuje K. Rymut w swej popularnej książce *Nazwiska Polaków* (Wrocław 1991, s. 283).

Zresztą podobnego typu warianty morfologiczne można by we współczesnych nazwiskach znaleźć i dla imienia dwuczłonowego o wyjściowej postaci *Stanisław*. A więc:

1. *Stanisław* 12: Ka 3, Sk i Wb po 2..., *Stanislaw* 0;

2. *Stancel* 272: Os 72, Gd 31, Ol 25, Ci 24..., *Stanzel* 6: By 3..., *Stencel* 4380: Gd 1473, Ka 672, Sł 368, Kl 214, Po 181, By 146..., *Stenzel* 504: Gd 196, Ka 51, To 40, Op 31..., *Steńcel* 1: Sł 1, *Stemzel* 1: Ko 1, *Stencl* 1: Gd 1, *Stęc* 86: Łd 12, Sz 11, Kn 10, Gd i Kr po 9...; też

3. *Stenz* 1: Wa 1 itd.

Wprawdzie liczba różnych wariantów morfologicznych i graficznych wyjściowej formy imiennej *Stanisław* jest wśród polskich nazwisk współczesnych znacznie mniejsza niż analogicznych wariantów wyjściowej formy imiennej *Więcstaw*, ale to już inna kwestia.

Dodatkowo warto może też wskazać, że obok wariantów typu *Węcław* – *Wenzel* – *Wenc*, *Stanisław* – *Stenzel* – *Stenz*, a także – szczególnie nas tu interesujących – *Niećław* – *Necel* – *Netz* jest w SNWP też wiele innych o podobnym charakterze, które dają się również ułożyć w interesujące nas tu triady.

**Bronisław* (zob. SSNO – od XIII w.):

1. *Bronslaw* 1: To 1, *Bronslaff* 1: To 1, *Bronstaw* 0, *Bronctaw* 0;

2. *Broncel* 608: Ka 251, Cz 242, Op 53..., *Bręc* 68: Cz 65, Ka 3, *Bronzel* 30: Ka 12, JG 9, Ra 5, To 4;

3. *Bronc* 7: Wa 7, *Bronz* 45: Kl 16, Po 7, By 6...

**Miecista*w (zob. SSNO – od XIII w.):

1. *Metzlaff* 9: To 9, *Mitzlaff* 15: Gd 14, El 1, *Miclaf* 1: Gd 1, *Miclaff* 2: Gd 2;

2. *Mecel* 1: Ls 1, może też *Mitzel* 6: Cz 3, Wr 2, Wa 1, *Micel* 4: Wa 4;

3. *Metz* 127: Gd 45, Ka 38, El i Wr po 8..., *Mec* 59: Op 15, Rz 14, Łd 10..., *Mic* 162: Za 31, Pr 23, Ol 20, Kr 16...; *Meca* 98: Gd 69, Ka 8, El 7, Ol 6..., *Metza* 58: Gd 37, El 11, Sz 6..., *Mitza* 7: Ci 7, *Mica* 7: Ci 6, Ka 1, *Mitz* 18: To 13, Go 3, ZG 2.

**Przedsta*w (zob. SSNO – od XIII w.):

1. *Pretzlaff* 9: By 9, *Pretzlaf* 6: Rz 6;

2. *Prietz* 19: Wb 10, Ka 9, *Pretzel* 9: Wa 5, Bs i Sz po 2,

3. *Prietz* 58: To 33, Su 8, Ka 5...

Ten powtarzający się tu dość wyraźnie związek między nazwami osobowymi na *-claw* a nazwami osobowymi na *-el (-cel)* itd. na pewno nie jest, przynajmniej jeśli chodzi o niektóre imiona, przypadkowy. Jest on najpewniej wynikiem swoistego procesu słowotwórczego (być może przebiegającego w ramach języka czy jakiegoś dialektu niemieckiego). Owe formacje na *-(c)el* mogą być rezultatem skrócenia formacji na *-claf // -stlaw* o element *-af // -aw* i odpowiedniego „zwokalizowania” w tak skróconej strukturze wygłosowej grupy *-cl* (> *-cel*), która – w postaci nadal nie zwokalizowanej – może być jeszcze zachowana w formie *Stencl* 1: Gd 1.

Rzecz jasna, że istnienie nazw osobowych na *-cel* niekoniecznie dowodzi, że musiały też istnieć odpowiadające im nazwy osobowe na *-stlaw (-claf)*. Czyli to, że istnieją dziś nazwiska typu *Necel*, nie musi być dowodem na to, że wywodzą się one z nazwy osobowej *Niecista*w w taki sam sposób, jak nazwy typu *Wencel* wywodzą się z nazwy osobowej *Wenclaw* czy *Wenclaf*; nie muszą więc też dowodzić tego, że wcześniej (czy równolegle) istniały nazwiska typu *Niec(i)stlaw*. Trzeba bowiem pamiętać, czego nie będę tu już jednak rozwijać, o tym, że przedstawione wyżej interpretacje „etymologiczne” współczesnych polskich nazwisk mogą mieć interpretacje konkurencyjne, co ma swoje uzasadnienie chociażby w tym, że wiele nazwisk, w tym i te, o których tu mowa, to nazwiska, które mogą być traktowane jako nazwiska w różnym stopniu homonimiczne, a więc i o możliwych innych interpretacjach „etymologicznych”. W związku z tym wspomnę, że R. Zoder (*Familienamen in Ostfalen*, t. II, Hildesheim 1968, s. 215) nazwisko *Netzel* sprowadza do „BN zu mhd *netzel, netzelin* n. = Dim. zu *netz*, s. *Netz*”, z kolei E. Breza (*Nazwiska Pomorzan. Pochodzenie i zmiany*, Gdańsk 2000, s. 103, 200) na-

zwiska *Nec* i *Necel* traktuje jako spieszczone formy imienia *Mikołaj* (*Nicolaus*).

Zwrócę tu jeszcze uwagę na to, że pewnym argumentem przeciwko przedstawionym przeze mnie wywodom „etymologicznym” typu *Necel* < *Niecisław* mogłaby być zdarzająca się wśród nazwisk zapisanych w SNWP ortografia *Noetzel* 297: Gd 227... czy *Noetcel* 1: Gd 1, ale tego typu pisownię, gdzie „nasze” -e- jest zapisywane przez „niemieckie” -oe-, mamy też w zapisie na przykład nazwiska *Zoellmer* 10: Gd 10, w którym tkwi najprawdopodobniej wcześniejsza forma dwuczłonowa *Želimir* (zob. wyżej).

Gdybyśmy przyjęli twierdzenie Bubaka, że imię *Niecisław* jest imieniem, utworzonym w XIX w., to trzeba by przyjąć, że wszystkie cytowane wyżej nazwiska typu *Niećław*, co prawda nieliczne, ale o sporym zróżnicowaniu „ortograficznym”, są nazwiskami dopiero XIX-wiecznymi. Czy jest to możliwe? Rozstrzygnąć by to mogły jedynie jakieś nowe materiały, dotyczące imienia *Niecisław*. Warto tu jednak wskazać na zapisaną w SSNO formę *Dominam Nyeczslawowa* 1466 AGZ XIII, która w tym słowniku została ujęta pod hasłem: *Miec(s)ławowa*, *Niec(s)ławowa* fem. Czy zatem ów hipotetyczny staropolski **Niecisław* // **Niećław* nie zmieszał się po prostu, już od początku, z formą, pod względem frekwencyjnym (a w pewnym sensie również „politycznym” – mam tu na myśli mieszanie się form typu *Miećisław* z formami typu *Mieszko*) na pewno silniejszą, *Miećisław*, która go wchłonęła na tyle dokładnie, że w źródłach pisanych nie zostały po owym *Niecisławie* żadne ślady? A do dzisiaj przechowane nazwiska typu *Niećław* mogły przechować się tylko w wersji mówionej?

Na koniec wspomnę jeszcze o wartości semantycznej członu pierwszego – *Nieci-*. Jest to człon wzięty z czasownika *niecić* ‘zapalać, podtrzymywać ogień’, w SP XVI⁶ dobrze poświadczonego. W połączeniu z drugim członem *-sław* miałyby ten człon swego rodzaju sens przenośny. Czy z kolei ta swoista metaforyczność imienia *Niecisław* nie przemawia za jego późnością? Ale w takim razie, kiedy i gdzie ów XIX-wieczny *Niecisław* stał się nazwiskiem?

Jak widać, bogaty i różnorodny materiał nazewniczy, zawarty w SNWP sprzyja nie tylko różnym wnioskom formułowanym wprost, ale pozwala też na budowanie pewnych hipotez i konstrukcji dotyczących naszej przeszłości nazewniczej. Jest to, jak sądzę, również bardzo ważna zaleta tego materiału.

⁶ SP XVI – *Słownik polszczyzny XVI w.*, red. M. R. Mayenowa, t. I-, Wrocław 1966-.

THE UNKNOWN OLD POLISH PERSONAL NAMES
ENDING IN -MIR AND -SŁAW HIDDEN
IN CONTEMPORARY POLISH NAMES

S u m m a r y

The paper is based on the material contained in the ten-volume *Dictionary of Names Used in Contemporary Poland*, ed. by K. Rymut and in the *Dictionary of Old-Polish Personal Names*, ed. by W. Taszycki. It consists of three parts.

In the first part consisting of such names as *Rezmer* (etc.) and *Celmer* (etc.), I reconstructs such old-Polish names as *Redzimir* (< *Radzimir*) and *Żelimir*; they are not confirmed in the SSNP. In the second part there are such names as *Brommer*, *Kammer* and *Stammer*, in the SSNO they are not confirmed; I interpret them as the effect of the respective reconstructed and abbreviated words, and thus confirmed directly or indirectly, the ancient two-element names like *Bronimir*, *Kanimir* and *Stanimir*.

Finally, in the third part I devote space to such names as *Cyrklaff* (etc.) and *Nieclaw* (etc.). The name *Cyrklaff* is a graphic and phonetic transformation of the German name of the place *Zirzlauff* (Western Pomoria) with the historical inscriptions of the type *Sillezlaw* of 1335; this name is derived from the old-Polish *Sulistaw*, noted from the twelfth century onward. The name *Nieclaw* I propose to derive from the name *Niecistaw*, which has not been confirmed in the SSNO. Its forms, respectively reduced, would be contemporary names of the type *Necel* or *Niec*. The series of contemporary names *Nieclaw* – *Necel* – *Niec* would be somewhat analogical to such series of the contemporary names as e.g. *Węclaw* – *Wencel* – *Wenc*.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: współczesne nazwiska, staropolskie nazwy osobowe.

Key words: contemporary surnames, old-Polish personal names.